

Tamara Nikolić Đerić

Etnografski muzej Istre/Museo Etnografico dell' Istria, Hrvatska
tamara@emi.hr

Ivona Orlić

Etnografski muzej Istre/Museo Etnografico dell' Istria, Hrvatska
ivona@emi.hr

Filigran u Istri: Od "bratstva i jedinstva" do multikulturalizma

Apstrakt: Rad ima za cilj dijakronijsko izučavanje albanske zajednice filigranara u Istri i odnose (moći) koji se danas ostvaruju između nacionalnih manjina na ovim prostorima. Naš je rad s albanskom manjinom motiviran činjenicom da istarska realnost počiva na bipolarnim odnosima hrvatskog većinskog i talijanskog (autohtonog) manjinskog stanovništva, što otvara prostor za propitivanja statusa ostalih manjina koje čine istarski multikulturalizam. Nadalje, upit za suradnjom i istraživanje dolazi od djela same zajednice što čini dodatnu motivaciju za ovakav projekt. Prostorne i vremenske odrednice istraživanih fenomena jesu gradovi u kojima smo odrastale, Rovinj i Poreč, te vrijeme u kojem je mlađa autorica provela najranije djetinjstvo dok se starija sjeća školske definicije cilja odgoja koji je glasio: "stvoriti svestranu, slobodnu, stvaralačku i socijalističku ličnost." Polazeći od sintagme "bratstva i jedinstva" etnološkim metodama razotkrivamo ambivalentnu poziciju filigranara/albanske nacionalne manjine kroz vrijeme, a koju artikuliramo kroz prizmu manjinske problematike i današnje politike multikulturalizma i interkulturalizma Istre.

Ključne riječi: Istra, filigran, multikulturalizam, socijalizam, manjine

Uvodna razmatranja

Sama motivacija za rad na tekstu kao i cjelokupnom projektu "Albanci u Istri – Srebrna nit od Kosova do Istre" (s naglaskom na Albance koji se bave filigranstvom), motivirana je trojako. Prvi razlog vidimo u današnjoj orijentaciji Istre ka politici multikulturalizma i interkulturalizma, vrijednostima na kojima gradi svoju političku karijeru i kulturnu strategiju. Iako zakonska regulativa Republike Hrvatske kao i politički program vladajuće istarske stranke (Istarski demokratski savez, skraćeno IDS) naglašavaju i omogućavaju ravno-

pravnost svih manjina, u praksi su odnosi puno složeniji, posebno u kontekstu "novih" i "starih" manjina. Drugi je razlog našeg istraživanja bio upit pripadnika iz same albanske zajednice za prezentacijom i interpretacijom zanata kojim su se bavili njegovi preci (u Istri roditelji). Naime, filigran kao zanat koji u Istru (iako predmeti od filigrana zatičemo i ranije, primjerice u tradicijskoj odjeći) "ulazi" od 1950-ih godina posredstvom prizrenskih majstora, u istarskom kulturnom prostoru ima ambivalentnu poziciju koju artikuliramo kroz prizmu manjinske problematike i studija materijalne kulture, naglašavajući tako socijalnu dimenziju predmeta koji u jednom povjesnom periodu dominiraju javnim istarskim prostorom kao "uljez". I kao posljednji, autobiografski razlog, navodimo da su autorice teksta živjele u Poreču i Rovinju, gradovima u Istri s najvećim turističkim prosperitetom u vremenu socijalizma, te su i same imale direktan uvid u nagli rast takozvanog turističkog procvata te dolaska, doseljavanja Albanaca iz Kosova i otvaranju njihovih radnji u centralnim i turistički atraktivnim dijelovima grada. Dakle, prostorne i vremenske odrednice istraživanog fenomena jesu gradovi u kojima smo odrastale, Rovinj i Poreč, te vrijeme u kojem je mlađa autorica provela najranije djetinjstvo dok se starija sjeća školske definicije cilja odgoja koji je glasio: "stvoriti svestranu, slobodnu, stvaralačku i socijalističku ličnost." Smatramo da je upravo socijalističko uređenje, te Jugoslavija - država koja se sastojala od 6 republika i dvije autonomne pokrajine, omogućilo jednostavniju mobilnost "pripadnika bratskih naroda" unutar tada jedne države. Mobilnost je prije svega bila uvjetovana ekonomskim/turističkim prosperitetom, odnosno željom za boljim i lakšim životom. Cilj je u daljnjem tekstu objasniti, razumjeti i kontekstualizirati navedenu problematiku, fokusirajući se na zajednicu Albanaca, filigranara u Istri, koji su s Kosova emigrirali od 1950-ih godina nadalje.

Multikulturalizam Istre

Model kulturnog pluralizma objašnjavaju u svojoj studiji *Asimilacija i identitet* Ilija Žiković, Željka Šporer i Duško Sekulić. Premda oni raspravljaju o hrvatskom iseljeništvu u SAD-u i Kanadi, ovaj se model može primijeniti i na Istru. Naime, model ističe doprinos različitih imigrantskih kultura kvaliteti jedne opće univerzalne kulture (Žiković, Šporer, Sekulić 1995, 31-33). Spomenuto teorijsko polazište smatramo primjenjivim za razumijevanje specifičnosti kulturnog identiteta Istre. Iz perspektive političke elite, Istra je regija u kojoj je prisutna izrazita raznolikost etnija, odnosno kulturnih identiteta, koji se međusobno ne sukobljavaju, dozvoljavaju kvalitetan suživot i omogućavaju razvoj cjelokupne regije, istovremeno razvijajući vlastite kulturne identitete. Istraživanje koje smo provele pokazuje da "stanje na terenu" nije jednoznačno. Odnosi prema etničkim, klasnim, vjerskim i drugim manjinskim grupama

koje žive na istarskom području nisu ujednačeni kako s političke tako ni s društvene pozicije. Ako postoji dominantna *istrijska* kultura, koja je drugačija od kulture *drugih* koji također obitavaju na Poluotoku, da li je ispravno *istrijsku* kulturu promatrati kao multikulturalnu i multietičnu odnosno univerzalnu kulturu? Iako je pitanje *istrijanstva* više puta obrađivano¹, u nastavku ovog rada iznijet ćemo nekoliko razmišljanja i tumačenja vezana uz konkretne odnose koji su se nametnuli tijekom istraživanja.

Ipak, prije svega željele bi definirati ili barem približiti pojam *istrijanstvo*.

"Istrijanstvo je svijest o pripadnosti slavenskog i latinskog stanovništva Istre zajedničkoj višekulturnoj realnosti Istre. Istrijanstvo predstavlja specifičnu svijest regionalne pripadnosti koja se odnosi na procese identifikacije istarskog čovjeka sa zajedničkim teritorijem i povijesnom sudbinom. Istrijanstvo izražava kompleksno kulturno nasljedstvo istarske regije i njenih kulturnih realnosti, koje se odnose na istarsko-slavensku i istarsko-venecijansku kulturu. Istrijani se identificiraju manifestirajući hrvatsku, slovensku, talijansku nacionalnu pripadnost i istrijsku etničku pripadnost" ([www.ids-ddi.com/programska deklaracija IDS-a](http://www.ids-ddi.com/programska_deklaracija_IDS-a)).

Etnolog Sandi Blagonić među privima tumači *istrijanstvo* kroz političku prizmu. On smatra da je pojam Istrijan dakle dijalektalna varijanta riječi Istranin bila u 1980-ima politički nevidljiva da bi se u sljedećem desetljeću uvela u politički diskurs i time izgubila na bezopasnosti (Blagonić 2011, 111). Tako i pojam *istrijanstvo* poprima političku konotaciju. U istom članku autor spominje i nacionalizirani "multikulturalizam" karakterističan za Istru ali se o tom i takvom multikulturalizmu opet govori kroz hrvatsku, talijansku i slovensku naciju. Dakle u tom *istrijskom* multikulturalnom "loncu" ne spominju se Albanci.

Upravo na ovim postavkama počiva naše razumijevanje *istrijanstva* koje se razvija u posljednjih tridesetak godina.² Ključna obilježja takvog kulturnog identiteta vezana su uz već spomenutu političku opciju. Danas se *istrijanstvo* koristi između ostalog i kao alternativa nacionalnim identitetima kada je alternativa nužna te kao "imidž" jedne regije odnosno zajednice koja počiva na npr. političkom sloganu: *Istra - zemlja dobrih ljudi*. Takva retorika prisutna je u svakodnevnom političkom diskursu kojega zorno oslikava izjava Borisa Miletića, gradonačelnika Pule i predsjednika IDS-a:

¹ Usporedi npr. Sandi Blagonić 2011, 2012, 2013; Nevio Šetić 1993; Fulvio Šuran 1993; Emilio Cocco 2007.

² U svom istraživanju istarskih iseljenika u Argentini, etnologinja Nikolić Đerić, potvrdila je gotovo isključivu uporabu regionalnog (istarskog) identiteta kod iseljenika koji su Istru napustili u periodu od 1920ih-1940ih godina, no *istrijanstvo*, kako ga danas poznajemo, smatramo da ima drugačije karakteristike i jaču političku osnovu.

"Siguran sam da Istra kao zasebna regija nije upitna. O tome najbolje svjedoči i jednoglasno usvojena Deklaracija o jedinstvenosti Istre koju su na inicijativu IDS-a podržali svi županijski vijećnici, neovisno o stranačkom predznaku. To najbolje govori o našem istarskom mentalitetu, gdje tolerantni, multikulturalni i dobri ljudi mogu puno pretrpjeti, ali kada se dira u nešto što je nama sveto, a naš regionalni identitet to jest, onda sveistarsko jedinstvo dolazi do izražaja"³ (Rozita Vuković 2014).

Iako se načelno multikulturalnost i interkulturalnost, odnosno zagaranirano pravo na jednakost u različitosti svih kultura, smatraju pozitivne karakteristike određenog društva, postoje i kritičari takvog pristupa. Jedan od njih je i politički filozof Brian Barry koji u uvodu hrvatskog izdanja knjige *Kultura i jednakost, egalitarna kritika multikulturalizma* navodi kako, iako u svom radu analizira zemlje poput Velike Britanije, Sjedinjene Američke Države, Kanade i Austrije u kojima su temeljna prava o ideji jednakog građanstva već dugo prisutna, takve su interpretacije važnije za zemlje u čijim se institucijama takve ideje tek uspostavljaju (Barry 2006, XI), a smatramo da je upravo Hrvatska jedna od tih zemalja.

Njegova osnovna misao bitna za razumijevanje multikulturalizma (kojeg ipak razlikujemo od multikulturalnosti⁴) jeste da se bauk koji danas kruži Europom utjelovljuje u neumjerenom nacionalizmu, prekomjernom etničkom samosviješću i zanesenosti onime što ljude razdvaja nauštrb onome što ih povezuje (Barry 2006, 3). Konačno, Barry upozorava na pogrešku koju smatra temeljem multikulturalne dijagnoze a to je "endemična (je) sklonost pretpostavci kako su distinktivni kulturni atributi određujuće obilježje svih skupina". Možemo dakle zaključiti, s obzirom na prije navedenu pretpostavku, da "s kojim se god problemima skupina suočava, oni na neki način proizlaze iz njenih distinktivnih kulturnih atributa, a posljedica upravo takve 'kulturalizacije' identiteta skupine jest sustavno zanemarivanje alternativnih uzroka obespravljenosti skupine" (Barry 2006, 367).⁵

Kritiku multikulturalizma i multikulturalnosti odnosno pravo na jednakost (i da li je uopće moguće biti jednak i među sebi jednakima, sličnima a kamoli drugačijima?) zorno prikazuje naslovna stranica hrvatskog izdanja već spome-

³ Gotovo identične rečenice Miletić izgovara i u emisiji Prvog programa Hrvatskog radija "U mreži prvog" 27. januara 2014.

⁴ Termin multikulturalizam tumačimo kao političku praksu kontrole, a multikulturalnost kao stanje stvari na terenu.

⁵ " Tako članovi skupine mogu patiti ne zato jer imaju distinktivne kulturno određene ciljeve, nego zato jer im slabo ide ispunjavanje svima zajedničkih ciljeva poput dobrog obrazovanja, poželjnih i dobro plaćenih poslova (ili možda bilo kakva posla), sigurnog i ugodnog susjedstva u kojem žive i dovoljnih prihoda koji im omogućuju da budu primjereno smješteni, odjeveni i uhranjeni, te da sudjeluju u društvenom, ekonomskom i političkom životu svojega društva" (Barry 2006, 367).

nute knjige Briana Barrya. Naslovnica ilustrira veliki broj gotovo identičnih spermatozoida koji mrdaju svojim repićima i kreću se prema "neodređenom gore" – ipak samo je jedan spermatozoid prvi.

Istra se često predstavlja kao multikulturalna regija, gotovo da je taj prijev postao sinonim za Istru. Antropologinja Olga Orlić promišlja o višeznačnosti istarskog multikulturalizma te zaključuje da su s pravne i zakonske strane multikulturalnost, odnosno prava nacionalnih manjina u Istri zaštićena, ali da ipak postoji razlika u razini zaštite između tzv "starih" i "novih" manjina (Orlić 2008, 54). "Stare" manjine su tradicionalne historijske i autohtone, dakle žive na određenom području već stoljećima i također se oslanjaju na režim manjinskih prava. Prema Milanu Mesiću a unutar europskog diskursa važno je razgraničenje nacionalnih manjina od drugih manjina poput vjerskih, etničkih i ostalih imigrantskih grupa koje su nastale kao migracija u razvijene zemlje (Mesić 2013, 115). Te manjine "...nemaju historijsko ili 'autohtono' zaleđe, odnosno povezanost s određenim teritorijem na kojem žive generacijama. Povlašten status nacionalnih manjina legitimira se njihovom (nedobrovoljnom) inkorporacijom u sadašnju političku zajednicu" (ibid).

Multikulturalnost se, u Istri, ipak prvenstveno očituje kroz suživot Talijana i Hrvata što je prihvaćeno i kao bitna odrednica istarskog identiteta⁶, dok je neprihvatanje drugih nacionalnih manjina, pa čak i Hrvata izvan granica regije, s uzrečicama poput: *Mujo, Haso; uni priko Učke; Vražja hi je ferata/kurjera dopeljala*⁷ također bitna odrednica istarskog identiteta, no o njoj se malo govori, pogotovo ne u političkom i/ili europskom diskursu.

Upravo se taj specifičan odnos Istre prema "staroj" manjini može razumjeti iz intervjua s Furiom Radinom, saborskim zastupnikom i predsjednikom Talijanske Unije, pod naslovom *Kukuriku vlada zanemaruje probleme talijanske manjine* u kojem ističe:

"U Istri, uglavnom, nismo tretirani kao manjina, već kao jedna od kulturnih i jezičnih komponenti, što znači ravnopravno" te nastavlja da se može "...prepoznati glas Talijana koji su preživjeli egzodus i asimilaciju i koji danas sa Hrvatima i pripadnicima drugih nacionalnosti grade Istru i Hrvatsku." (Grakalić Dubravko 2014).

⁶ Već u samom Statutu Istarske županije i posebice u članku 6 vidimo da su autohtone etničke i kulturne osobitosti zaštićenije u odnosu na druge etničke i kulturne osobitosti, odnosno da je upravo talijanski jezik izjednačen i ravnopravan s hrvatskim na području Istarske županije.

Članak 6.: U Istarskoj županiji hrvatski i talijanski jezik su u ravnopravnoj službenoj uporabi u radu županijskih tijela u samoupravnom djelokrugu. Način ostvarivanja dvojezičnosti utvrđuje se ovim Statutom i drugim propisima. Autohtone etničke i kulturne, te druge osobitosti Istre zaštićene su sukladno odredbama ovog Statuta i drugim propisima.

⁷ *Oni s druge strane Učke, Vražji ih brod/autobus dovezao.*

Ako se Talijani u Istri ne tretiraju kao manjina, a prema Ustavu u Republici Hrvatskoj jamči se ravnopravnost pripadnicima svih nacionalnih manjina, da li je takav stav ispravan? Ili i zakon privilegira "stare" manjine (i to jedino u Istri) u odnosu na druge? Što potvrđuje i sljedeći tekst: "*Talijanska nacionalna manjina jedina (je) od svih manjina u Hrvatskoj koja ima svoje dnevne novine, profesionalno kazalište i znanstvenu instituciju, što se sve financira iz državnog proračuna*"(www.uljppnm.vlada.hr).⁸ Zanimljiv je i statistički podatak da je u Republici Hrvatskoj 2011. godine popisano 17. 807 pripadnika talijanske nacionalne manjine, a najviše ih živi na području Istarske, Primorsko-goranske i Požeško-slavonske županije te na području Grada Zagreba. Iste je godine popisano i 17. 513 pripadnika albanske nacionalne manjine (dakle samo tristotinjak manje od pripadnika talijanske manjine), od kojih najveći broj također živi na području Grada Zagreba, Primorsko-goranske i Istarske županije. (<http://www.uljppnm.vlada.hr>).

Kada govorimo o multikulturalizmu, "...uvijek treba razgovarati sa sviješću o tome da je riječ samo o jednoj etapi u razvoju pluralističkog koncepta koji također predstavlja određeni tip kontrole *drugih* a istovremeno posjeduje jasnu svijest o teorijskoj distinkciji između multikulturalnog i multikulturalističkog, odnosno kulturalno pluralističkog, pragmatičnog polazišta koje u svojoj osnovi nema naraciju mita o naciji, već probleme pozicioniranja unutar šireg konteksta kao konstituirajućeg elementa zajedništva u odnosu na razne oblike drugosti, bilo esencijalistički shvaćene ili konstruirane u konkretnoj povijesno zadanoj situaciji odnosa moći na razini ideološki uvjetovana nagovora" (Škvorc 2010, 76-77). Ovdje želimo naglasiti da multikulturalnost i multikulturalizam nisu lišeni političkog promišljanja i pozicioniranja moći unutar istarskog političkog mikrokozmosa, kao i pozicioniranja moći na razini nacionalne politike, gdje se multikulturalnost može koristiti i kao sinonim za jednakost, ravnopravnost i demokratičnost. Povezanost politike i političkih stranaka u Istri okosnica je i multikulturalističkih odnosa između dominantne političke stranke (IDS-a) koja počiva na multikulturalnosti i stranaka albanske nacionalne manjine koji žele sačuvati svoju autonomnost unutar dakle multikulturalne Istre u kojoj se ipak zna koje su preferencijalne kulture odnosno "stare manjine" ili "autohtone kulture". Tu i takvu povezanost možemo iščitati i iz ovogodišnjih novinskih naslova Glasa Istre: *Podrška Jakovčiću od županijske Zajednice Albanaca*

"Vijeće albanske nacionalne manjine i Zajednica Albanaca Istarske županije na skorim europskim parlamentarnim izborima podržat će IDS-ovog kandidata Ivana Jakovčića. Ivan Jakovčić i IDS su puno napravili za prava Albanaca te visoku razinu suživota i

⁸ Nakon raspada SFR Jugoslavije, Hrvatska i Slovenija kao sljednice prihvatile su Osimske sporazume.

multikulturalnosti u Istri, bez diskriminacija. Bivši župan i današnji počasni predsjednik IDS-a iskusan je političar koji se dokazao svojim radom i najsposobniji je zastupati interese Istre i Hrvatske u Europskom parlamentu, kazao je Sulejmani. (K. Flegar.)"⁹

U prilog našem istraživanju upućuje i promišljanje Borisa Škvorca koji problematizira mogućnost razlučivanja i razlikovanja moralne i kulturne asimilacije (usp. Škvorc 2010, 77-78), on navodi primjer Amerike dvadesetih godina prošlog stoljeća postavljajući si pitanje da li Talijani ili Židovi istovremeno žive s konsenzusom pripadnosti lokalnoj zajednici i državi? U našem slučaju bi umjesto države konfrontirali lokalnu zajednicu regije. "Dakle oni jesu *drugi*, ali su istovremeno vjerni Sjedinjenim državama 'kao najvećoj svetinji', ishodišnoj kulturi i priči koja objedinjuje različito u istom" (Škvorc 2010, 78). U istom se članku navodi da su koncepti asimilacijske politike propali i u drugim takozvanim novim anglo-keltskim zemljama. U političkom kontekstu, a koji poprima šire društvene okvire, Istra se predstavlja kao multikulturalna zajednica koja počiva na principu asimilacijske politike¹⁰ *svi smo istrijani*, ali unutar koje ipak postoji getoiziranje određenih manjinskih skupina koje su drugačije u odnosu na dominantne "prve": "...dominirajuća identifikacijska politika 'većinske zajednice' fingira individualizaciju identiteta,

⁹ U nastavku donosimo još nekoliko novinskih natpisa na temu: *Labinski Albanci podržavaju IDS*: "Zajednica Albanaca Labin podržat će na predstojećim lokalnim izborima Tulija Demetlika, kandidata za gradonačelnika koalicije IDS-HNS-HSU, te koali-cijsku listu za gradsko vijeće s njim na čelu. Potporu Demetliki i predstavnicima koali-cije iskazao je na jučerašnjoj konferenciji za novinare Sulejman Idrizi, predsjednik Vije-ća albanske nacionalne manjine u IŽ, u pratnji Redžepa Trstene i Nuhija Jašarija, pred-sjednika i člana predsjedništva ZA Labin. Labinski Albanci će isto tako podržati Valtera Flegu za župana i listu za županijsko vijeće koalicije IDS-Zelena stranka-HNS. Zahva-livši na potpori Demetlika je napomenuo da je inicijativa stigla iz zajednice te da ničim nije bila uvjetovana, ali da će u cilju još boje suradnje i doprinosa razvoju grada nastoja-ti njene predstavnike uključiti u rad gradskih odbora. (R. SELAN)."

Albanci za Flega i Miletića: Istarski Albanci na predstojećim lokalnim izborima podržat će IDS i kandidate Valtera Flega za župana te Borisa Miletića za pulskog gra-donačelnika. Obznanili su to na današnjoj konferenciji za novinare predsjednik Vijeća albanske nacionalne manjine u Istri Idriz Sulejmani i predsjednik Zajednice Albanaca Istarske županije Jozef Kajtazi.- Izuzetno mi je drago da danas imam podršku i alban-ske zajednice. Albanska manjina pridružuje se i ostalim nacionalnim zajednicama koje podržavaju moju kandidaturu i tim činom pokazujemo ono što Istra jest - multi-kulturalna regija koja živi toleranciju. Radujem se što ćemo zajedno unaprjeđivati i graditi mostove suradnje, zaključio je Valter Flego i naglasio da su manjine naše bogatstvo..." (C. B. G.)

¹⁰ Ta asimilacija ne podrazumijeva prihvaćanje istog obrasca autohtone kulture od strane svih stanovnika već to *istrijanstvo* podrazumijeva prihvaćanje šarenila kulturnih izraza i međusobno uvažavanje bez pretenzija na ičije isticanje.

manjinska se zajednica kao 'uokvireni identitetski obrazac' ne odnosi izravno prema široj zajednici i strukturama moći zemlje unutar koje se ostvaruje kao vrijednost (ili negacija), već se samoostvaruje unutar vlastite izoliranosti" (Škvorc 2010, 80). Gradacija je pri tom višeslojna, od dominantnog istarskog identiteta, preko talijanske nacionalne manjine do *ostalih*.

Na osnovu istraživanja provedenog 2012, 2013. i 2014. godine u Poreču i Rovinju s osam albanskih obitelji (ukupno 15 kazivača koji su se ili se još uvijek bave filigranstvom) zaključujemo da su se naročito mlađe generacije asimilirale što i jest bila njihova želja i želja njihovim djedova. Smatraju se *Istrijanima* i Albancima istovremeno. Iz strukturiranih i polustandardiziranih intervjua s kazivačima nismo uspjele dobiti potvrdu da se osjećaju u podređenom položaju u odnosu na ostale manjine u Istri bile one "stare" ili "nove".

Kosovski Albanci u istarskom kontekstu

Prve ekonomske migracije s Kosova u Istru započinju ranih 50-ih godina i traju do kraja 70-ih godina 20 stoljeća. Upravo je novoosnovana država Jugoslavija, u kojoj su se našli i Kosovo i Istra, omogućila jednostavniju migraciju. Odvažnost odlaska zasigurno je potaknuta i općeprihvaćenom političkom krilaticom "Čuvajmo bratstvo i jedinstvo kao zjenicu oka svoga". U tom je razdoblju u istarskim gradovima, zbog političke migracije talijanskog stanovništva nakon Drugog svjetskog rata, bilo vrlo jednostavno pronaći prostor za filigransku radnju. Rovinj i Poreč bili su samo jedni od mogućih gradskih destinacija na Jadranu. Getoizacijski proces, koji je moguće prepoznati i danas ali je nedovoljno jasno komuniciran, počeo je još u socijalističkoj Jugoslaviji. Smatramo da je na getoizacijski proces albanske katoličke manjine utjecalo nekoliko čimbenika: vjera (katolička crkva), ne-slavensko i ne-romansko podrijetlo i specifičan zanat. Naime, glavni prostor javne socijalizacije (dakle izvan manjinske grupe a u javnom prostoru Istre) bila je upravo crkva. U vrijeme kada velika većina istarskog gradskog stanovništva u drugoj polovici 20. stoljeća (do raspada Jugoslavije) nije javno prakticiralo vjeru, katolička albanska nacionalna manjina samosvjesno i bez ustupka ostaje vjerna svojoj katoličkoj praksi¹¹. Taj je čin mač s dvije oštrice. Iako zbog izrazite kulturološke različitosti potencijalno neprihvaćeni, katoličanstvo "ublažava" efekt odbijanja pridošlica od strane lokalnog stanovništva te se rano razvijaju prijateljski odnosi. No, s obzirom na

¹¹ Isto je potvrđeno i u drugim povijesnim periodima. Lovorka Čoralić analizirajući albanske useljenike u Mlecima od 14. do 18. stoljeća zaključuje "Albanski useljenici ponajprije su bili katolici. Njihova povezanost s Katoličkom crkvom odnosno s brojnim mletačkim crkvama, samostanima, bratovštinama i hospitalima, te s duhovnim osobama, očita je iz niza legata sadržanih u oporučnim dokumentima" (Čoralić 2011, 78)

ideološku orijentiranost države, takvo, jasno istupanje i iskazivanje vjerskih opredjeljenja zasigurno ih grupira i odvaja od društveno-političke elite grada i države. Različitost običaja i jezika, odnosno neusporedivost s drugim zajednicama romanskog ili slavenskog podrijetla tada prisutnih u Istri, Albancima je dodatno otežavala potencijalnu asimilaciju. Konačno, ono što je od posebnog interesa za ovaj rad je zanat kojim su se bavili, filigranstvo. Od 1950-ih godina kosovski Albanci katolici naseljavaju obalne istarske gradove ne bi li svojom tradicijom i vještinom prehranili sebe i svoje obitelji. Sve su ove odrednice na vidljiv način, izvan obiteljskog intimnog prostora, ukazivale na drugost.

Upravo ta vidljivost u javnom prostoru dovodi nas do razmatranja koncepta materijalizacije vrijednosti. Naime, prema Simmelu, ljudske vrijednosti ne postoje doli kroz njihovu objektivaciju (Miller 1998, 19), a upravo filigranski rad dominira javnim prostorom, upućujući na vrijednosti i identitete.

Materijalizacija vrijednosti

Kao etnologinje filigran možemo promatrati kroz prizmu nematerijalne i materijalne kulture. Nematerijalni aspekt je vezan uz samu vještinu izrade filigrana koja se prenosila usmenim, ili bolje rečeno, izvedbenim putem. Zanat je u kontekstu šire istarske društvene realnosti ostao neprimjetan, u pozadini, "iza pulta". Ono što je dominiralo javnim prostorom bili su predmeti. Oni su svojim estetskim karakteristikama odudarali od svedenijih formi tradicionalne istarske ornamentike, mletačkog filigrana koji se zadržao samo na vodnjanstini ali i tadašnjih modernističkih tendencija svjetskog pa tako i jugoslovenskog dizajna. Ipak, vješto balansiranje između bogato ornamentiranog i visokokvalitetnog nakita namijenjenog prije svega turistkinjama, najprije Švađankama, a od 1970-ih i Talijankama, i praktičnog zlatarstva u vidu izrade "vetica" (vjenčanog prstenja) i nakita za svete sakramente koje kupuje domaće stanovništvo, kosovski filigranari ostvaruju zavidnu ekonomsku poziciju.

U našem inicijalnom istraživanju, filigranske predmete promatralo smo kroz samo jednu od dviju mogućih recepcija. Posvetile smo se iskustvenoj poziciji autora filigranara koji ima duboku povezanost s predmetom s obzirom na to da ga izrađuje, dok je druga, manje intimna strana, a koja pretpostavlja promatrača izloga i potencijalnog kupca, ostala za sada neistražena. S obzirom na rezistentnost materijalne kulture kao kulturnog izričaja koji pokušavamo otkriti i općenitog problema koji prati materijalnu kulturu, a to je činjenica da značenje predmeta nije lingvistički iskustveno pa je tako svaki pokušaj objašnjenja koji bi počivao na lingvistici bio neuspješan (Tacchi u Miller 1998, 25), naše istraživanje počiva na odnosima između čovjeka i predmeta. U svom istraživanju radio zvuka, Tacchi navodi da se takvi odnosi uglavnom izražavaju klišeiziranim frazama o "predmetu" koji je viđen poput "prijatelja" ili "društva" (ibid). No, s

obzirom na to da ne govorimo o radiju kao fizičkom predmetu, već o samome zvuku, odnos je ovdje dakle između slušatelja i zvuka. U našem slučaju radi se o filigranaru, dakle izrađivaču i tehničaru, odnosno filigranu kao radu. Upravo se taj rad na predmetu opisuje kao "društvo". Na samom početku "Outline of a theory of practice" Bourdieu citira Marxa navodeći kako se glavni nedostatak materijalizma ogleda u tome što se realnost, odnosno osjetilni svijet, gleda kroz formu predmeta ili intuicije, a ne kao konkretna ljudska aktivnost, kao praksa, u subjektivnom smislu (usp. Bourdieu 1977).

Kazivači-filigranari su ponekad "manijakalno" usmjereni na rad. Bude se u ranu zoru, skuhaju kavu i započinju rad. Kažu da ih filigran smiruje. Sjećaju se i svojih starih, koji su u Prizrenu, također ranom zorom, radili u drugoj prostoriji dok su se oni kao znatiželjni dječaci budili i nosili očevima i djedovima kavu ne bi li bili tu uz njih, uz filigran, uz rad. To trajno bivanje uz predmete, od same izrade do kasnije prodaje, koja je zaista iziskivala cjelodnevni rad, dakle ta usmjerenost ka svakodnevnim predmetima, prema Milleru, glavni je razlog prihvaćanja rutine kao nečeg prirodnog, što se ne propituje (Miller 2008, 287). "U praksi je habitus, odnosno povijest pretvorena u prirodu, (negirano kao takvo), ono što omogućava odnos tih dvaju sistema odnosa, u i putem proizvodnje same prakse. "Nesvjesno" je ništa drugo do li zaboravljanje povijesti koju je povijest sama stvorila inkorporacijom objektivnih struktura koje proizvodi u sekundarnu prirodu habitusa (usp. Bourdieu 1977). Taj osjećaj za estetiku, finoća predmeta a samim time i vještina ogleda se i u svakodnevnom životu. Istarski (kosovski) filigranari, ali istovremeno i njihov žene, tu su profinjenost prenosili u svakodnevnu ophodnju s ljudima, u odijevanju, hodu...

Filigran

Sama riječ (lat. filum-nit i granum-zrno) objašnjava nam osnovnu metodu izrade filigrana, vrste nakita na našim prostorima iznimno ambivalentne vrijednosti i simboličkog značaja. Unatoč neupitnoj umjetničkoj i materijalnoj vrijednosti, konotacije koje se vežu uz pojam filigrana upućuje nas ne toliko na umjetnost i nakit već na manjinsku zajednicu kosovskih Albanaca. U kontekstu toga, unatoč dugoj prisutnosti u istarskom/hrvatskom/jugoslavenskom javnom prostoru, filigranskim predmetima i samom zanatu dodijeljen je isključiv i mistificiran status.

Stručnim rječnikom¹², filigran podrazumijeva tehniku izrade ornamentalnog nakita pomoću finih tankih komada žica kombiniranih s malim kuglicama (granulama). Nastavno, granulacija je izrada sitnih zrnaca od plemenitih metala i izrada ukrasa na nakitu pomoću njihovog lotanja na površinu. Upravo je lotanje

¹² <http://www.sraspopovic.com/podrucja%20rada/metalurgija.htm>

ključni pojam za razumijevanje kompleksnosti filigranstva, a podrazumijeva postupak kojim se dijelovi plemenitih kovina, polugotovog ili gotovog nakita spajaju u nerazdvojni spoj. Vršiti se pomoću lota, tankog komada metala kojem je temperatura tališta niža od dijelova koji se spajaju, riječima kazivača:

"Poanta toga svega je lotovanje u filigranstvu. Jako je teško, jer vam se topi predmet ako ne pazite jako, jako. Lotovanje je ljepljenje. I duga stvar ja sam prisustvovao slučajno kao đak, kad su radili Titov stol od filigrana 4 kilograma srebrni filigranski stol za druga Tita. Ozbiljno vam velim. I tu su se sakupili velemajstori kako da se lotuje, jer je to ogromno" (filigranar, L.S).

Tehnika filigrana poznata je još u Antici, a proširena je cijelim svijetom. Na našem širem kulturno-geografskom području (prvenstveno priobalje) možemo govoriti o filigranu kao zlatarskoj tehnici koju je mletačko zlatarstvo preuzelo iz bizantinskog kulturnog okruga (Lupis 2009, 39). Postoje različita mišljenja je li utjecaj na Kosovo došao direktno sa Istoka ili preko dubrovačkih trgovaca i zlatara s obzirom na znatnu razmjenu dokazanu u tom periodu. Kustos Slavoljub Petrović navodi da je:

"Na formiranje srpskog zlatarstva i uopšte umetničke obrade metala tokom srednjeg veka uticali su i Zapad i Istok. Početak XIII veka znači i početak izrade skupocenog nakita u Srbiji. U prvo vreme u njegovoj izradi vidi se jači uticaj Zapada da bi od kraja XIII veka preovladao uticaj Vizantije. Pod uticajem Vizantije u naše krajeve dolazi i filigran koji na taj način postaje i naše srednjovekovno nasleđe. Lep primer preplitanja stilova na izradu nakita u Srbiji je prsten Stefana Prvovenčanog" (www.pokimica.com).

Rudno bogatstvo Kosova bilo je osnova za razvoj zlatarstva. Najveći rudnik srebra na Balkanu u to doba je bilo Novo Brdo, nedaleko od Prištine, a ruda je imala i primjese zlata. Tada je radio i rudnik Trepča, pa su se velike količine srebra, zahvaljujući dubrovačkim trgovcima, izvozile u evropske zemlje. Rudnik Trepča osnova je razvoja i suvremenog filigranstva (20. st.). Što potvrđuje i kazivač iz Poreča Loro Šahta

"..prizrenska zadruga ona je jedina bila u Jugoslaviji i ta je bila kako bi reklo renesansa zlatarstva i filigranstva jer bila je pod državom a tamo su svi napredovali i nije bilo šparanja materijala. Je bila kako bi reko, vezani su bili s Trepčom, a Trepča je bila tone i tone srebra je imala." (filigranar L.Š)

Na žalost, danas se iz rudnika vadi olovo i cink zbog čega prizrenski filigranari teže dolaze do repro materijala te ga uvoze iz Srbije ili Turske (prema kazivaču F.B.).

Prizrensko se filigranstvo tradicionalno razvijalo unutar obitelji. Radionica kao i prodajni dio nalazio se u kući, a radilo se i po narudžbi. Osim izrade nakita, filigranom se ukrašavala svečana odjeća i uporabni predmeti. Kazivači navode kako su se filigranom na Kosovu bavili isključivo Albanci katolici te da je tradicija iznimno stara makar ne znaju točno odrediti kada i na koji se način zanat razvio u Prizrenu.

"...dobro od kad mi pamtime to je uvijek ali bilo je i prije, pradjed i tako dalje" (filigranar T.L.)

Osim etničke i vjerske determinacije zanata, djelatnost je bila određena i rodno. Majstori izrađivači su uvijek bili muškarci dok su žene i djeca radili pripremne poslove, npr. rezanje srebrnih niti na određene dužine i sl. Duboke promjene donosi upravo socijalističko uređenje i uprava vođena parolom "tvornice radnicima" koja je uglavnom zazirala od malih, obiteljskih gospodarstva i privatnih obrta. Promjene su pogodile i filigran na Kosovu, osnovana je spomenuta Zadruga "Filigran" koja je na samoupravljačkom principu izrodila nekoliko generacija filigranara, no ne isključivo katolika. Uz zadrugu osnovana je i srednja filigranska škola "...jer oni su morali da otvaraju školu zbog kadra koji se formirao" (filigranar F.B.). Kazivač navodi da su jedini Muslimani koji su se bavili filigranom bili upravo ti novi radnici, koji su se zaposlili u Zadruzi i na taj način naučili "strogo čuvanu" vještinu koja se do tada prenosila unutar obitelji.

Današnji vlasnik Zadruge, ili fabrike kako sam navodi, koja je od 1990-ih do 2006. funkcionirala u kontekstu nekoliko pretvorbi, potvrđuje da su se ponajviše katolici bavili filigranom ali smatra kako danas u proizvodnji prednjače pravoslavci jer se u velikoj mjeri filigranom ukrašavaju uporabni crkveni predmeti i ikone. U kontekstu toga, zanimljiv je iskaz kako svaka religijska zajednica u skladu sa svojim svjetonazorom uvodi nove motive u filigranske radove te se i na taj način mogu uočiti razlike.

"Znači svaki što je radio i katolici i muslimani ili pravoslavni je uvodio svoje elemente u njihove radove" (filigranar, F.B.).

Slijedom migracija koje su se na relaciji Kosovo - Istra intenzivirale od 1950-ih godina naovamo, filigran postaje dostupniji istarskoj publici¹³. U Istri se filigran nastavio razvijati unutar obiteljskog konteksta. Vjerojatno je na razvoj privatnog obrta utjecala činjenica da u Istri ipak nije bilo dovoljno ljudskih resursa za osnivanje zadruga a i samo je tržište orijentirano na turiste.

¹³ Pretpostavka, koju morao detaljnije istražiti, jeste da su se određeni ornamenti istarske građanske nošnje i nakit uvozili iz Venecije koja također ima jaku filigransku tradiciju no nije istovjetna onoj prizrenskoj.

"Jeste to je bilo zbog turizma, sa građani što se tiče ne bi mogli živjeti" (filigranar, T.L.).

Važno je napomenuti kako Istra nije bila jedina destinacija; odlazili su i u veće gradove poput Beograda i Zagreba i na dalmatinsku obalu.

"...da, na primorje, i u velike gradove. Split, Osijek, gledalo se centre. U Beogradu su bila dva moja ujaka, onda Crikvenica i u sve glavne gradove. U Sarajevo, Crna Gora... Glavna poanta je bila turizam. Bili su gladni sa strancima, stranac nije pitao ovo ono, masa, masa je u turizmu..." (filigranar, L.S.)

Filigranari su uglavnom dolazili sami, a kada bi otvorili radnje, pridružili bi im se i ostali članovi obitelji. Godinama, migracije postaju sve češće te se albanska zajednica sa Kosova 1970-ih godina značajno povećala. Migracije su pri tom bile olakšane zbog rodbinskih i kulturoloških veza.

"A to što se proširilo to mora priznat svaki, kao i ja, mi smo povukli jedan drugoga" (filigranar, T.L.)

Odmah nakon završetka Drugoga svjetskog rata započela je priprema organiziranog gospodarskog razvitka na temelju prvoga petogodišnjeg plana 1947 – 1951. U Jugoslaviji su u to vrijeme u granicama mogućnosti i siromaštva funkcionirali tržište i seljačka poljoprivredna proizvodnja te mali obrti u privatnim rukama (Vojnić 2013, 170). Nakon tog prvotnog razdoblja nastavlja se tendencija stvaranja velikih poduzeća radi zapošljavanja što većih broja ljudi i radi najlakšeg načina namicanja sredstava za proračune javnih vlasti... onemogućavala je razvoj gospodarstva, osnivanje malih poduzeća, funkcionalno povezivanje industrije te povezivanje industrije i poljoprivrede (Bakarić prema Zović-Svoboda 2012, 97).

Iz navedenog možemo zaključiti da pravni aspekti u Jugoslaviji nisu bili skloni podupirati privatno vlasništvo i privatni obrt, dok su se podupirale zadruge. Ipak, filigranari su uspjeli sačuvati svoju ekonomsku nezavisnost kroz specifični zanat. Filigranari privatnici za razliku od filigranara koji rade u zadrugama (ispunjavajući institucionalizirane uvijete samoupravnog socijalizma) uspijevaju opstati i postići zavidan materijalni status " jer oni su radili sa zlatom i srebrom" kako će kazivati kazivači iz Poreča. Filigranari su još jednom *drugi*, oni nisu radnička klasa, oni su ekonomska elita. Upravo je balansiranje na margini sistema karakteristika koja možda najbolje objašnjava prirodne mehanizme kojim je jedna zajednica spletom društvenih, kulturoloških i povijesnih okolnosti "preživjela" i utjecala na istarski multikulturalizam. Ni radnici, ni aristokrati, ni slaveni, ni latini, ni komunisti, stalno na granici tada općeprihvaćenoga.

Ono što je sigurno, filigranari su još jedna kariku u lancu razvojnog, prvenstveno turističkog, procesa Istre:

"Nisam ga ja razvio, ja nisam mogao razviti svoju kuću, a kamo Rovinj, ali treba i to cijeniti to je i našu moć" (i mi smo sudjelovali u razvoju Rovinja, o.a.). (filigranar, T.L.)
"...vidjet ćete, je selo Poreč, ali razvit će se u turističkog giganta" (filigranar, L.Š.).

Zaključna razmatranja

U istarskom javnom prostoru događa se dvostruki pokušaj "asimilacije" Albanaca; tada utemeljene na konceptu bratstva i jedinstva, sada *istrijanstva*. S druge, "intimnije" strane društva, svjedoci smo ipak konsolidacije i getoiziranja pripadnika manjine.

U socijalističkoj Jugoslavija, a unutar Istre, Albanci filigranari živjeli su na dva identitetska kolosijeka. Tada su bili jednakopravno Jugoslaveni kao i svi ostali narodi i narodnosti, ali ipak na margini u svakodnevnom kontekstu kao što naglašava Vladimir Arsenijević :

"Bivšu Jugoslaviju odlikovala je ona – na koncu tragično zloupotrebljena – etnička i kulturna raznovrsnost koja, u stvarnosti, nikada nije uspela da preraste u istinski melting-pot. (...) Hijerarhizovana po osnovu etniciteta kao i kulturne i ekonomske nadmoći ... (gdje su o.a) Kosovski Albanci kao najjužnija etnička skupina bili su apsolutni autsajderi. (...) Živeli su tu do nas, ponekad i među nama, ali uvek **mimo nas**, isuviše različiti, jezikom i kulturom gotovo stranci među manje ili više srodnim jugoslavenskim narodima..." (Arsenijević 2009).

Danas su oni, barem deklarativno, jednakopravno Istrani. Vremenom postaju manje "drugi" s obzirom na to da su se dominantni "prvi" ponovno okrenuli vjeri, da su ponovno postali privatnici i da sada Albancima, nota bene, omogućavaju da uče (iako vannastavno) svoj materinji albanski jezik. Unatoč tome, ponovno su "drugi" u odnosu na "autohtonu" ili "staru" manjinu.

Danas je njihova svijest o albanskoj pripadnosti veća nego nekada, što se može iščitati i iz popisa stanovništva. Također i njihova se vidljivost kao nacionalne manjine u Istri povećava kroz formiranja kulturnih i političkih grupa. Pitanje je da li su nekada kao ravnopravni unutar socijalističke Jugoslavije imali manje prava nego danas kao nacionalna manjina u Hrvatskoj, odnosno Istri? I da li Albanska nacionalna manjina koja živi u Istri već četvrtu generaciju, identično kao i naša djeca (djeca autorica teksta), živi s nama ili uz nas?

Ako identifikaciju (u ovom slučaju regionalnu) tumačimo, prema Hallu, kao konstrukciju, kao nikada završeni proces, koji je na kraju ipak uvjetovana ali i smještena u kontigenciji i postaje proces artikulacije, zašivanja i nadodređivanja ali ne i obuhvaćanja (Hall 2001, 217), možemo li uopće odgovoriti na

postavljeno pitanje? U nikad dovršenom procesu identifikacije smatramo da su kosovski Albanci kao "nova" manjina sastavni dio ovog trenutnog istarskog identiteta, koji počiva na ideji multikulturalnosti. Albancima u Istri nije cilj "...povratak korijenima, nego pomirenje sa svojim 'koracima'" (Hall 2001, 218). Tim su koracima krenuli za vrijeme socijalizma u Jugoslaviji i zaustavili se u Istri fizički, nastavljajući koračati ka nekim drugim promjenama mijenjajući time poimanje i konzumiranje svoje albanske tradicije. Tu smo tradiciju interpretirale fragmentarno i putem filigrana, kao jednog od mnogih etnodiferencirajućih elemenata ove kulture.

Pišući i promišljajući o njima kao etnologinje EMI-MEI svjesne smo mogućnosti interpretacije našega glasa kao autoritativnog i politički instrumentaliziranog. Ipak, našim radom i kolaborativnim pristupom zajednici želimo vjerovati da etnologija ima emancipativni potencijal i pragmatičnu ulogu u uspostavljanju dijaloga među kulturama.

A onako sasvim privatno ljubile smo filigranare, zajedno dijelile tajne i simpatije s prijateljicama filigranarkama, slavile zajedno rodendane, zimovale i kupale se, pile i jedrile, pomagale jedna drugoj. Svjetonazorne i ine razlike za koje znamo da postoje između nas prihvaćale smo i nismo ih nikada naglašavale ni u socijalizmu ni danas, negdje u skladu s načelima općeljudskog prijateljstva i Barryjeve multikulturalnosti.

Literatura

- Arsenijević, Vladimir. 2009. *Jugolaboratorij*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Barry, Brian. 2006. *Kultura i jednakost, egalitarna kritika multikulturalizma*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Blagonić, Sandi. 2011. Istrijani vs. Istrani: dihotomizacija nominalnih i virtualnih identiteta u procesu političke mobilizacije periferije. *Problemi sjevernog Jadrana*, 111-137.
- Blagonić, Sandi. 2012. *Od Vlaha do Hrvata: austrijsko-mletačka politička dihotomija i etnodiferencijacijski procesi u Istri*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Blagonić, Sandi. 2013. "Kako se mora biti Hrvat?" Centripetalni i centrifugalni učinci resemantizacije kolektivnih identiteta." U *Hrvatska svakodnevnica. Etnografije vremena i prostora*, Jasna Čapo i Valentina Gulin Zrnić (ur), 197-220. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press.
- Cocco, Emilio. 2007. *Mimetismo di frontiera: Nazionalita e cittadinanza in Istria*. Gorizia: Istituto di Sociologia Internazionale di Gorizia.
- Čoralić, Lovorka. 2011. Od Ulcinja do Drača – albanski useljenici u Mlecima (14-18. stoljeće). *Zb. Odsjeka povij. znan. Zavoda povij. druš. znan. Hrvat. akad. znan. umjet.* 29: 39-82.

- Flegar, Kristina. 2014. Podrška Jakovčiću od županijske Zajednice Albanaca http://www.glasistre.hr/vijesti/pula_istra/podrska-jakovcicu-od-zupanijske-zajednice-albanaca-453194; objavljeno: 18.05.2014
- Galić, Christian Bruno. 2013. Albanci za Flega i Miletica http://www.glasistre.hr/vijesti/pula_istra/albanci-za-flega-i-miletica-404199 Objavljeno: 02.05.2013 | 15:07
- Grakalić, Dubravko. 2014. Kukuriku vlada zanemaruje probleme talijanske manjine. *Glas Istre*, 5. lipanj, 2014. broj 151. godina LXX str.: 7
- Hall, Stuart. 2001. Kome treba identitet? *Reč, časopis za književne, kulturu i društvena pitanja*.
- Lupis, Vinicije B. 2009. Zlatarska biljeznica obitelji Kalogjera iz Blata na otoku Korčuli. *Peristil* 52:35-44.
- Mesić, Milan. 2013. Pojam nacionalnih manjina i njihovo političko predstavljanje: slučaj Hrvatske. *Politička misao* 50/4:107-131
- Miller, Daniel. 2008. *The comfort of things*. Cambridge Polity Press.
- Miller, Daniel. 1998. "Why some things matter". U *Why some things matter*, Daniel Miller (ed.). UCL Press.
- Tacchi, Jo. 1998. "Radio texture: between self and others". U *Why some things matter* Miller, Daniel (ed). UCL Press.
- Orlić, Olga. 2008. Mnogoznačje istarskog multikulturalizma. *Etnološka tribina*.
- Selan, Robi. 2013. Predizborna suradnja IDS-a i manjina u Poreču http://www.glasistre.hr/vijesti/pula_istra/predizborna-suradnja-ids-a-i-manjina-u-porecu-403077 Objavljeno: 26.04.2013 | 16:47
- Šetić, Nevio. 1993. O procesu nastanka suvremene hrvatske nasije u Istri – skica za buduća istraživanja. *Društvena istraživanja* 2 (4-5) (6-7): 587-605.
- Škvorc, Boris. 2010. Multikulturalnost i multikulturalizam u postkolonijalnom "stanju stvari": Dislocirani identitet, pričanje zajednice, književnost i druge Hrvatske. *Časopis za Hrvatske studije* 6: 69-112.
- Šuran, Fulvio. 1993. Istrijanstvo kao slabiji (odnosno jači) identitet. *Društvena istraživanja* 2 (4-5) (6-7): 769-782.
- Tatalović, Siniša. 2001. Nacionalne manjine u RH. *Politička misao* XXXVIII (3): 95–105.
- Ustav FNRJ*. 1946. Arhiv Jugoslavije. Beograd.
- Vojnić, Dragomir. 2013. Ekonomija i politika tranzicije. Pola stoljeca povijesti reforme socijalizma i tranzicije 1962-2012. *Rad HAZU. Razred za drus.znan.* 50=516:153-186
- Vojnović, Goran. 2013. *Jugoslavija moja domovina*. Faktura.
- Vuković, Rozita. 2014. Nismo protiv regija, ali Istra mora biti zasebna. *Magazin subotnjeg Jutarnjeg lista*, 11.01.2014, str. 23.
- Zović-Svoboda, Zorka. 2012. Ekstenzivni razvoja Jugoslavije i njezin opstanak (kri- tička stajališta Vladimira Bakarića). *Politička misao* 49/3: 92-115.
- Živković, Ilija i drugi. 1995. *Asimilacija i identitet*. Zagreb: Školska knjiga.
- www.istra-istria.hr
www.ids-ddi.com
www.uljppnm.vlada.hr
www.pokimica.com

Tamara Nikolić Đerić
Ivona Orlić

Istrian Ethnographic Museum

Filigree in Istria: From the "brotherhood and unity" to multiculturalism

The aim of the paper is a diachronic research of the Albanian minority engaged with filigree production and the relationships (of power) between minorities present today in Istria. The text is motivated by three factors. Firstly because of the prevailing bipolar relation between the Croatian majority and Italian (autochthon) minority this opens up spaces for research of the position of other minorities. Further, the inquiry for collaboration came from the community and finally by spacious and temporal determinants of the researched subject being Rovinj and Poreč, two cities where the authors lived and which are closely linked to the craft and the period in which the younger author spent her earliest childhood and the older remembers the school motto being: "to build up a comprehensive, free, creative and socialistic personality". Starting from the idea of "brotherhood and equality" using ethnological methodologies we discover the ambivalent position of the filigree workers/Albanian minority through time and which we articulate through the prism of minority issues and today's concept of multiculturalism and interculturalism in Istria.

Key words: Istria, filigree, multiculturalism, socialism, minorities

Filigrane en Istrie. Du socialisme à la multiculturalité

Motivé triplement, par l'idée de l'unité et de la fraternité, puis de la mobilité dans la République fédérative socialiste de Yougoslavie en tant que fondements de la multiculturalité actuelle istrienne, par la demande de coopération de la part de la communauté albanaise elle-même, enfin par le cadre spatio-temporel dans lequel les auteures ont grandi, cadre relié aussi bien au métier d'artisanat qu'à la communauté minoritaire évoquée, ce texte a pour l'objectif l'étude diachronique de la communauté albanaise des travailleurs de filigrane en Istrie et des rapports (de force) qui se réalisent aujourd'hui entre les minorités nationales (en Istrie). Le filigrane en tant que métier qui "fait son entrée" en Istrie (bien que les objets en filigrane puissent être trouvés avant, par exemple dans les vêtements traditionnels) par l'intermédiaire des maîtres de Prizren à partir des années 1950, occupe dans l'espace culturel istrien une position ambivalente que nous articulons à travers le prisme de la problématique

que des minorités mais aussi du discours sur la culture matérielle/immatérielle, autrement dit le patrimoine. Dans l'espace public, avec le temps, s'accomplit une double tentative d'« assimilation" des Albanais, autrefois fondée sur le concept de l'unité et de la fraternité, aujourd'hui sur celui de l'istrianité. Le texte révèle différentes nuances du concept d'identité puis la force socio-politique de l'idée même du multiculturalisme.

Mots clés: Istrie, filigrane, multiculturalité, socialisme, minorités

Primljeno / Received: 24.07.2014.

Prihvaćeno / Accepted: 4.12.2014.